

גמרא:

שנינו במשנה שיטתו של שמאי שאין גוזרים בנדה טומאה למפרע.

והוינן בה: **מאי טעמא דשמאי?** מדוע אין הוא חושש להחמיר, ואפילו לא ביחס לטהרת קדשים? והרי יש מקום לחשוש שמא יצא הדם קודם, אלא שהעמידוהו כתלי בית הרחם, ואילו היתה בודקת קודם לכן יתכן שהיתה מוצאת אז דם?

ומתרינין ארבעה תירוצים בביאור שיטתו של שמאי אמאי אין מקום לגזור טומאה למפרע:

הסבר ראשון:

קפבר שמאי, כיון שהדבר הוא ספק — **העמד אשה על חזקתה, ואשה בחזקת טהורה עומדת קודם שראתה את הדם** (3).

והלל סבר: **כי אמרינן "העמד דבר על חזקתו"** הוא רק **היכא דלית ליה לדבר שמעמידים אותו על חזקתו ריעותא מגופייה**.

אבל האי **איתתא**, אשה הרואה דם, כיון ב-ב

מפקידה לפקידה! שאין היא מטמאה למפרע אלא משעת התשיש והלאה, שהרי אז בדקה עצמה ומצאה שהיא טהורה.

כיצר אמרו **"דיה שעתיח"** באשה שיש לה וסת קבוע, או לשמאי בכל אשה?

כגון, שהיתה **יושבת במטה** והיתה **עפוקה בטהרות**. ופרשה מהמיטה, וסמוך לאחר פרישתה מהמטה היא **ראתה דם**, הרי היא בלבד **טמאה**, מכאן ולהבא. ואילו הן, הטהרות שעסקה בהם בהיותה יושבת במטה — **טהורות!**

אף על פי שאמרו חכמים והלל באשה שאין לה וסת **שמטמאה למפרע מעת לעת**, לא אמרו זאת אלא ביחס לכך שהחמרנו לטמא את הטהרות שנגעה בהן למפרע, אבל את שבעת ימי נדתה היא **אינה מונה אלא משעה שראתה את הדם** ואינה חוששת למנותם מעת לעת למפרע [שאם היתה צריכה לחשוש למנותם מעת לעת למפרע היה המנין למפרע גורם להקדים את י"א ימי זיבתה, המתחילים לאחר שבעת ימי נדתה].

בשעה שנתעסקה בטהרות, ניתן להעמידה על חזקתה זו, לפי שבחזקה זו אין בה ריעותא.

וברש"י בקידושין [עט א] מדייק הגר"א [אהע"ז [לז יג] ו"שער המלך" [אישות ג יד] שלעולם אין עדיפות של חזקה דמעיקרא על חזקה דהשתא. ותמהו על זה מסוגיית הגמרא כאן, שכולי עלמא סוברים שלגבי חולין כן מעמידים אותה על חזקתה, שהרי אף להלל, מה שאינו מעמידה בחזקתה אין זה כי אם חומרא בתרומה וקדשים [כמבואר להלן בגמרא ו א]. ולהסבר "התורת יקותיאל" לא קשה כלל.

3. **רש"י** פירש בטעמו של שמאי, שמעמידים את האשה על חזקתה "שהיתה קודם ראייה, כשנתעסקה בטהרות אלו". ותמה **הרש"ש**, שהרי על זמן זה אנו דנים אם כבר היתה טמאה, ואם כן, רש"י היה צריך לפרש שמעמידים אותה על חזקתה שמשעת הבדיקה הראשונה.

ובספר "תורת יקותיאל" [יח א] מבאר, שכאשר יש ריעותא לפנינו, כמו כאן, שיש דם לפנינו, ל א יתכן לדון חזקה דמעיקרא, ורק משום שהחזקנו אותה **בפועל בחזקת טהורה**,

דמגופה קחזיא את הדם המטמא אותה בטומאת נדה – הרי זה ריעותא בחזקתה (4).

הילכך, לא אמרינן אוקמה אחזקתה שהיתה טהורה (5).

4. בטעם הלל שלא מעמידים אותה על חזקתה כיון ש"מגופה קחזיא", פירש"י, משום "שמועדה ועלולה לראות". והמהרי"ט [יא] פירש, שהיא חזקה העשויה להשתנות, שאינה חזקה. ובשב שמעתתא [ג י] נקט שחזקה כזו כן הוי חזקה, וכאן אין זה אלא חומרא בתרומה וקדשים, כמפורש כאן בתוס' ד"ה "מעט לעת". ותמה על המהרי"ט שכתב דלא כתוספות.

הט"ז [י"ד שצז ב] נוקט, כי מי ששמע שמת לו מת אך אינו יודע אם כבר עברו שלשים יום מיום המיתה, שאז אינו חייב לישב שבעה, אינו צריך להתאבל עליו, כיון שלא מעמידים על חזקה דמעיקרא שהיה קרובו חי אלא רק כל זמן שאינו מבורר שמת. אבל כשמבורר שמת, אזי חזקה דהשתא שהוא מת, עדיפא, כיון שכל חי עומד למות. והרש"ש תמה מסוגיין על דבריו, שאף הלל, הסובר שלא מעמידים על חזקה מטעם זה, לא אמר זאת אלא כחומרא לתרומה ולקדשים. אבל לחולין הוא מודה שמעמידים אותה על חזקתה הקודמת.

ובעיקר הטעם שהלל מודה שהיא טהורה לחולין יש כמה טעמים ב"ראשונים". בתוספות ד"ה "מעט לעת" מדוייק כמו שכתב "השב שמעתתא", משום שמעמידים אותה על חזקתה. אך הרמב"ן כתב טעם אחד משום חזקת הטהרות, ועוד כתב הרמב"ן טעם אחר, שגם אם אין לאשה חזקה כלל, מכל מקום לומדים מסוטה שטומאה למפרע טהורה לגמרי, ורק משום מעלה דקדשים תולין ולא מטהרים. ולפי זה לא קשה על המהרי"ט והט"ז.

5. הראשונים כאן דנו למה לא מעמידים את הטהרות על חזקתם, בין להלל, שמטמא בתרומה וקדשים, ובין לשמאי, למה הוצרך לחזקת

האשה.

בתוספות רי"ד ביאר, כיון שודאי נגעה בטהרות, והספק הוא אם היתה כבר טמאה באותו זמן, לא יתכן להעמיד הטהרות על חזקתם.

הרמב"ן להלן [יח ב] נוקט טעם זה גבי תינוק הנמצא בצד העיסה ובצק בידו, שאם ודאי נגע התינוק בעיסה, שורפין אותה, לפי שהיא טמאה בודאי. ומוכיח כן מפרק "המפלת" (כו א), ששיניו שם: שליא בבית, הבית טמא, לפי שרוב שליות יש בהן ולד. ולא אמרינן סמוך מיעוט שליא שאין בהן ולד לחזקת הבית שהוא טהור, כי היות ויש שליא בבית אין חזקתו של בית כלום, אלא הרי הבית כשליא. ומבואר בלשון הרמב"ן הטעם, שאם ודאי נגע התינוק בעיסה, לא מעמידים אותה בחזקתה, משום הכלל שיש לדרון את סיבת הספק ושורשו, וכל שיש הכרעה ברורה על שורש הספק, מוכרע גם מה שמסובב מאותו ספק. וכיון שיש הכרעה על התינוק שהוא ודאי טמא, מכח רוב תינוקות מטפחין באשפה, שהוא ודאי נגע בטומאה, לכן אין דנים מצד חזקת העיסה כלל, לפי שדינה של העיסה הוא כדין התינוק, כמו שדין הבית הוא כדין השליא.

והרמב"ן כאן פירש, כיון שהאשה "מגופה קחזיא", לכן לא מעמידים אותה על חזקתה אלא חישינן שמא היא טמאה, לענין תרומה וקדשים. אבל לחולין, אף שיש לחוש, כיון שאין הכרעה ודאית לטומאה, מעמידים את הטהרות על חזקתם. ואין זה סתירה לדבריו להלן [יח ב], כיון שלא דנים חזקה כאשר "ודאי נגע" אלא רק כשיש הכרעה ודאית בשורש הספק. אבל כאן, שאינו אלא "ספק", שפיר מעמידים הטהרות על חזקתם לענין חולין, ורק לתרומה וקדשים

ופרכינגן, בין לשמאי ובין להלל⁽⁶⁾: **ומאי שנא** אשה הרואה דם מנהדין האמור במקוה?

דתנן: מקוה שהיו בו ארבעים סאה מים, והיה אותו המקוה ראוי לטבילה, ולאחר זמן **נמרד** המקוה **ונמצא חסר** מהשיעור הראוי לטבילה, הרי כל הטהרות שנעשו על גביו, והיינו, הטהרות שנעשו בכלים שהיו טמאים והוטבלו באותה המקוה, **למפרע**, — בין שהיה המקוה **ברשות הרבים**, בין שהיה **ברשות היחיד** — **טמאות** אותן הטהרות בטומאה ודאית!

לשמאי קשיא, שהרי כאן מוכח שמטמאין את הטהרות **למפרע**, ולא אמרינן העמד

מקוה על חזקתו. ולמה מעמיד שמאי את האשה בחזקת טהרה.

להלל קשיא מה שמטמאים לטהרות בטומאת **ודאי**.

דאילו בטומאה **מעט לעת** למפרע **שבנדה**, מטמאין את הטהרות רק בטומאת ספק, ש"תולין" את הקדשים [או את תרומה] שנגעה בהם — **לא אוכלין אותן, ולא שורפין אותן**, כי הם רק ספק טמאין.

ואילו הכא, במקוה שנמצא חסר — מטמאין לטהרות בטומאת **ודאי**, ושורפין עליה את הקדשים [והתרומה]. שהרי מטמאים אפילו

רק בגדר של "אל תפסלנה מספק", ולכן, אף שמטהרינן לחולין, מכל מקום, בתרומה וקדשים החמירו.

שיטת רש"י להלן [יח ב] שמעמידים על חזקה גם אם "ודאי נגע". וכן נראה דעת **תוספות** (שם ד"ה "למעוטי"). **וברש"י** במסקנת הסוגיא [ב ב ד"ה "תרתיי"] מבואר שטעם הטהרה באשה לחולין הוא משום חזקת טהרות. ועיין עוד **בסדרי טהרה** [קצט מ] **ובאחיזר** [י"ד א'] שהאריכו עוד בענין זה.

6. לדעת רש"י קושיית הגמרא היא בין להלל ובין לשמאי. אך **חידושי הר"ן** נוקט שעיקר הקושיא לשמאי, כיון שהוא סובר להעמיד האשה על חזקתה לגמרי לטהר אף תרומה וקדשים, אם כן, זה ודאי גמור ולא שייך לומר "תרתי לריעותא", כיון שהוכרע שורש הספק. אבל להלל, שאינה חזקה גמורה, מסתבר שכאשר יש ריעותא אחת היא ספק, וכשיש תרתי לריעותא תהיה טמאה ודאי. וכעין זה מבואר **בתוס'** [ג ב ד"ה "איכא"]

חיישינן. **וברמב"ן** ריש פרק "המפלת" [כא א] מפורש יסוד זה.

ועיין **בקובץ שיעורים** [ח"ב ב] שהכריח כן ברמב"ן מסוגיית הגמרא בכתובות [יד א]. ולפי זה, התוספות רי"ד שתירץ כאן שלא מעמידים טהרות על חזקתם משום היסוד של "ודאי נגע", סובר שגם כאשר אין הכרעה על שורש הספק אי אפשר לדון חזקת הטהרות. וטעמו, משום שסוף סוף יש בה ריעותא במה ש"ודאי נגע". וכן מבואר דעת **הרשב"א** ר"פ "המפלת" [כא א].

ובש"ת **נפש חיה** [י"ד ג א] האריך בטעם החסרון ב"ודאי נגע", אם הוא משום ריעותא בחזקה, או משום שההכרעה היא לפי שורש הספק.

[ראה **בית יעקב** כתובות [יד א] שיש שני אופנים של חזקה: א. חזקה המסלקת את הספק. ב. חזקה של דין הנהגה, בגדר "אל תפסלנו מספק", והוא במקום שיש ריעותא לפנינו].

ועיין ברמב"ן שם, שמביא ראיה מסוגייתנו שלהלל אין לאשה חזקה גמורה כיון שיש בה ריעותא דחזיא מגופה, ולפיכך אין חזקתה אלא

כשהיה המקוה ברשות הרבים, ואילו היה לנו ספק בטומאה היה עלינו לטהר, דהא קיימא לן שכל ספק טומאה ברשות הרבים הרי הוא טהור! (7)?

ומשנינן: **התם**, במקוה, הטומאה היא ודאית למפרע, **משום דאיכא למימר** — העמדה את הכלי **הטמא** שהוטבל במקוה על חזקתו שהוא טמא, והטבילה בספק מקוה כשרה אינה מוציאתו מחזקת טמא, **ואימא** שדינו של הכלי הרי הוא כמי שלא טבל טבילה

הוגנת!

והוינן בה: **אדרבה!** נאמר העמד את המקוה על חזקתו שהיה כשר לטבילה, **ואימא לא חסר** המקוה בזמן שהוטבל בו הכלי, אלא רק עתה אירע שנחסר! (8)?

ומתריצין: הרי מקוה **חסר לפניך!** ויש להתחשב בריעותא שבחזקה שהוא חסר לפנינו (9).

7. כך פירש"י. אך בתוס' פירשו שמשלשון רבי שמעון בסוף אותה משנה הסובר שברה"י תולין משמע שלרבנן טמאות היינו בודאי. ובמהרש"א מבאר שרש"י ותוס' הולכים לשיטתם אם באשה הרואה דם שמטמאים למפרע הדין כן רק ברה"י. אבל ברה"ר אומרים שספק טומאה ברה"ר טהור, וכן שיטת רש"י ולכן פירש כאן הראיה שטמאות ודאי כיון שמטמאים אף ברה"ר, אך בתוס' [בר"ה "מעט לעת"] סוברים שמטמאים אשה מעט לעת מספק אף ברה"ר ולכן הוצרכו כאן לפרש ההוכחה באופן אחר.

8. בקושי הגמרא יש ב' שיטות: תוס' הרא"ש ביאר, שצריך לטהר ודאי, ואף שיש חזקת טמא, מכל מקום, חזקת המקוה עדיף. ואין להסתפק שמא לא טבל טבילה הוגנת כיון שנמצא המקוה חסר ונעמיד את הטובל על חזקת טומאתו, משום שיש הכרעה על סיבת הספק, שהיא המקוה, להעמידה על חזקתה שהיתה מלאה, ולכן אין לדון את חזקת המסובב, דהיינו הטובל, שהיא טמא. ומוסיף תוס' הרא"ש שאף חזקת טמא של הטובל קלושה, כיון שהוא ודאי טבל לפנינו. אך תוס' ישנים קידושין [עט א] וכן המהרש"א והמהר"ם פירשו קושיית הגמרא שיהא "ספק", כיון שיש חזקת המקוה כנגד חזקת הטמא. ולכאורה מבואר שאינם סוברים

כללא של "ודאי נגע" להכריע לפי שורש הספק. ובחמדת שלמה [יו"ד ד ו] העלה סברא, כיון שכל כשרות המקוה היא רק לטהר טמאים, אין מקום לדון על המקוה אלא כלפי הטובל, וודאי שבשאר מקומות גם התו"י סוברים את הכלל של "ודאי נגע".

9. בחידושי הר"ן מבאר עיקר השקלא וטריא בגמרא, שבתחילה הבינה הגמרא שטעם שמאי לטהר האשה הוא משום שמעמידים אותה על חזקתה בתורת ודאי גמור, שאין כלל ספק. ולפיכך שואלת הגמרא שהוא הדין במקוה, כיון שחזקת המקוה היא שורש הספק, נעמידו על חזקתו כדין ודאי גמור, ולא נדון כלל את חזקת הטמא הטובל, לפי שודאי טבל לפנינו. ומתריצת הגמרא, שהרי "חסר לפניך", דהיינו, שאף לשמאי, כל שהמקוה חסר לפניך, אזי אין גדר של החזקה כודאי גמור, כי מה שעכשיו חסר לפניך עושה ספק, ואם כן, אין עדיפות כאן לחזקת המקוה, אף שהיא שורש הספק, כיון שאין על ידה הכרעה ברורה, וכל עדיפות חזקה הפותרת את שורש הספק היא רק כשיש על ידה הכרעה ברורה. וכאן כיון שהוי ספק, יש לדון את חזקת הטמא. ובחזו"א [יו"ד רטו] מוסיף לבאר, שמטמאים הטהרות בודאי משום חזקת הטמא. אף שלכאורה הרי ודאי טבל, וגם

ומקשינן: אם כן, **הכא נמי** בטומאת נדה, **הרי דם לפניך**, ויש ריעותא בחזקת טהרתה, ואמאי לא גזרינן טומאה למפרע, עד לשעה שבדקה ומצאה עצמה טהורה? (10)

ודחינן: באשה אין זו ריעותא, אלא אמרינן — **השתא הוא דחזאי!** (11)

ומקשינן: **הכא נמי** במקוה שנמצא חסר נאמר — **השתא הוא דחסר!**?

ודחינן: **הכי השתא**, מהו הדמיון!?

התב, במקוה שחסר, **איכא למימר** שלא נחסר בפעם אחת, אלא **חסר ואתא חסר ואתא**, וכיון שחסרון המים הוא דבר

11. הראשונים נחלקו האם חזקה דמעיקרא עדיפה על חזקה דהשתא או לא.

דעת התוס' בסוגיין [ד"ה "דאיכא" ו"השתא הוא דחזאי"] היא, שחזקה דמעיקרא עדיפה. והוכיחו כן מתירוץ הגמרא "השתא הוא דחזאי". עוד הוכיחו מנגע באחד בלילה, שאם ראוהו חי מבערב מטהרים אף רבנן, על אף שעכשיו הוא מת לפנינו. וראה חידושי הר"ן שגדר החזקה דמעיקרא כאשר יש ריעותא בחזקה הוא, שאף על פי שיש כאן ספק, מכל מקום, דין הוא להעמיד על חזקה דמעיקרא ואל תפסלנה מספק. לאפוקי ממה שהבינה הגמרא בסלקא דעתך, שדין החזקה הוא דין ודאי גמור, ולא הוי ספק כלל.

דעת רש"י קידושין [עט א] כפי שדייקו הגר"א [באהע"ז ל"ז יג] ושער המלך [אישות ג יד] שאין עדיפות לחזקה דמעיקרא, והוי ספק. ולשיטתו, מה שמעמידים בסוגיין את האשה על חזקתה צריך לומר שהוא משום חזקת טהרות. וכן כתב המחנ"א [אישות ג] ומפורש כן ברש"י [ד"ה "תרתין"]. ו"בתורת יקותיאל" [יח א] תירץ, שכאן חזקה דמעיקרא עדיפה כיון שהחזקונה טהורה בפועל אף בזמן המגע בטהרות כמו שכתב רש"י לעיל [ב א ד"ה "העמד"]. ועל ראיית התוס' מנגע באחד בלילה עיין מהר"ם שיש לומר הטעם משום ספק טומאה ברה"י.

בתוס' [ד"ה "השתא"] הקשו מכאן לדעת רב [קידושין עט א] שביומא דמישלם שית קידושיה

חזקתו גרועה, בכל זאת, כיון שהמקוה עכשיו חסרה, וכלפיה אין שום נפקא מינה, אין דנים אלא על הטובל. ולפיכך אין הכרעת המקוה אלא לענין הגברא, ושפיר יש לדון חזקת הטמא כנגדה. וכן כתב השערי יושר [ב ב]. ולדבריהם יוצא, שאם יהיה נידון ונפקא מינה אף לגבי המקוה, נעמיד את המקוה על חזקתו, ולא נכריע על פי חזקת הטמא, וכגון אם הוסיף ג' לוגין מים שאובין, שאם המקוה היתה חסרה מקודם, המים הללו אינם מצטרפים להשלים, מה שאין כן אם נתחסר אחר כך.

10. המהר"ם פירש הקושיא לשמאי שיהא "ספק", ונגזור לטמא למפרע כיון שאי אפשר להכריע על פי החזקה. ובמהרש"א [קידושין עט א] פירש הקושיא, שחזקה דהשתא תהא עדיפה על חזקה דמעיקרא, ונטמאה בודאי. ולפי זה קושית הגמרא היא גם להלל.

ובתוס' הרא"ש הקשה, כיון שאי אפשר להכריע משום חזקת האשה, נכריע לטהר משום חזקת טהרות. ותירץ, שאף אם אי אפשר להכריע על פי חזקת האשה, מכל מקום, כיון שדין טהרות הוא תולדה ממצב האשה, לא מעמידים אותם על חזקתם. וכדעת הרשב"א ריש פרק המפלת [כא א] שהבאנו לעיל, שלעולם דנים את שורש הספק ולא את חזקת התולדה, אף אם אין הכרעה ודאית בשורש הספק.

המתמשך יש לנו לומר שהחסרון שפסל את המקוה כבר אירע מקודם ואיתרע לה חזקת המקוה לפני זמן רב⁽¹²⁾.

אבל **הכא**, באשה שראתה דם, **מי איכא למימר** בראיית הדם **"חזאי ואתא חזאי ואתא"**?

ותמהינן: **ומאי קושיא** לומר שיציאת הדם הוא דבר המתמשך כמו חסרון המים במקוה שהוא דבר המתמשך?

דלמא גם הכא, בראיית הדם, אין הדם יוצא

בבת אחת אלא **"הגם הגם"** חזייתה! שהדם הולך ומתרבה במקור של האשה, ומתוך שהוא ממשיך להתרבות הוא יוצא מהמקור מעט מעט, וביציאת טיפת דם קטנה כחרדל היא נטמאת. ואם כן, גם בראיית דם נדה יש מקום לומר, כמו במקוה, שהדם יצא לבית החיצון כבר לפני כמה ימים וכבר אז היא נטמאה, ורק לאחר מכן, כשבדקה, היא מצאה אותו!?

ומשינינן: **התם** במקוה שנמצא חסר — **איכא תרתי לריעותא!** שיש לנו להעמיד את הטמא שטבל על חזקת טומאה, וכמו כן יש

אם איתא דהוה דם, מעיקרא הוה אתי. ומבואר בדבריהם שדנים טעמים אלו הנאמרים להלן בגמרא [ג א] אף להסבר הראשון בגמרא שטעמו של שמאי הוא משום חזקה. עוד עולה מתירוצם, שלא סברו את תירוץ התוס' משום שרגילות שערות לבא מהבוקר. ואם כן, רב סובר לעולם שחזקה דהשתא עדיפא על חזקה דמעיקרא, ובנדה יש טעם אחר שמעמידים על חזקה דמעיקרא.

12. הפמ"ג במשב"ז [קה ג'] מסתפק, האם החסרון של "חסר ואתאי" הוא רק חסרון בכח החזקה דמעיקרא, כיון שרגיל להתחסר, או שמא הוא מעלה בחזקה דהשתא, כי היות ואי אפשר לומר שעכשיו הוא שנתחסר, ממילא לא יתכן כלל להכריע כדמעיקרא, והוא ודאי כדהשתא. ומביא להרשב"א בתוה"ב [בית ג' ו'] שלא תיתכן הכרעת חזקה דמעיקרא רק אם יש לומר שעכשיו אירע השינוי. אבל אם ודאי נשתנה מקודם, פקעה חזקתו. אך נוקט הפמ"ג, שהרשב"א לא אמר כן אלא גבי טריפות, ששם הוי חזקה שאינה מבוררת, מה שאין כן בשאר מקומות. וגבי מקוה, שאומרת הגמרא "חסר

חלים כיון שהרי היא בוגרת לפנינו, הא בסוגיין מבואר שאומרים השתא הוא דחזאי. ותירצו, שטעמא דרב הוא משום סברא מיוחדת, שרגילות השערות לבא מהבוקר. ובש"ש [ג' טז] מדייק מלשון רש"י בקידושין שטעם רב הוא משום שפוסקים על פי חזקה דהשתא כשאיין חזקה דמעיקרא דנערות. ושמואל שחולק, סובר שלא הולכים אחר חזקה דהשתא גם כשאיין חזקה דמעיקרא, אך בדעת תוס' אומר הש"ש, שמשמע כי גם רב לא סובר חזקה דהשתא, ורק משום סברא שרגילות שערות לבא.

ובחזו"א [אהע"ז פ' ית] ושערי יושר [ב ד] תמהו, שודאי גם תוס' סוברים שיש לפסוק על פי חזקה דהשתא, והוצרכו לסברא של שערות משום שיש חזקה דמעיקרא שהיתה נערה, שכל קושייתם היא אליבא דרב מכח סוגיין שמטהרים הנדה למפרע משום חזקה דמעיקרא. ובהכרח שלא סוברים כדיוק הש"ש ברש"י שאין חזקת נערות דמעיקרא.

ועל קושיית התוס' תירץ תוס' הרא"ש [קידושין עט א] דשאני נדה, כיון שלא הרגישה, מעמידים אותה על חזקת טהרתה דמעיקרא. וכעין זה תירץ שם הריטב"א, ששונה נדה, כי

ריעותא בחזקת הטהרה של המקוה, שהרי

מקוה חסרה לפניך (13) (14).

ועכשיו, וכל הנידון הוא טבילת האדם, ולכן אין המקוה מהווה את סיבת הספק.

ובאחייעזר [ב ב י] כתב, שהיות וכל כשרות המקוה היא רק לטהר טמאים לפיכך אין לדון את חזקת המקוה לחוד אלא לענין לטהר את הטמאים ומצרפים חזקת הטמא, ולפי זה מיישב את סוגית הגמרא בעירובין [לה א] בנתגלגל העירוב חוץ לתחום נפל עליו גל או נשרף, תרומה ונטמאת מבעוד יום אינו עירוב, משחשיכה הרי זה עירוב, אם ספק רבי יוסי ורבי שמעון מכשירים וכך ההלכה, ואומרת שם הגמרא הטעם שיש חזקה כנגד חזקה חזקת תרומה כנגד העמד אדם על חזקת תחום ביתו, ובדרבנן מספק לקולא. ולמה לא דנים משום תרתי לריעותא שהרי היא טמאה לפניך. ותירץ, ששם יש עוד נפקא מינה באותו זמן על התרומה עצמה אם נטמאה לענין אם מותר לאוכלה ומכריעים על פי חזקה דמעיקרא שטהורה היתה. **ובקהילות יעקב** [כתובות טו] ביאר שאימתי מכריעים על פי חזקת סיבת הספק רק כשיש הכרעה ברורה אך כששורש הספק לא מוכרע בבירור, רק חזקת הנהגה שמספק אל תוציאנו מחזקתו ודאי יש לדון החזקה שכנגדה ולכן דנים את חזקת הטמא כנגד חזקת המקוה שכשנמצאת חסרה כל חזקתה רק בגדר של אל תפסלנה מספק.

14. **בתוס'** [ד"ה "התם"] הקשו, למה בשחט בהמה ונמצא הסכין פגום מכשיר רב חסדא מטעם "דסכין איתרעי בהמה לא איתרעאיי", דהיינו, שלא דנים הריעותא בסכין כלפי הבהמה, ומכריעים שהבהמה הרי היא שחוטא לפניך, כיון שהסכין היה בחזקת בדוק, והריעותא הוי רק בסכין, וכלפי הסכין מעמידים על חזקתו שהיה בדוק ונפגם אחר השחיטה. ואם כן, הוא הדין במקוה, לא נדון הריעותא דחסר לפניך אלא

ואתאי", אינו אלא ספק ולא פקעה חזקת המקוה לגמרי, ולכן רק בתרתי לריעותא מוכרע ודאי לטומאה.

החכם צבי [ג] נוקט שמקוה שנמצאה חסרה טיפה אחת מארבעים סאה אין ריעותא של חסר ואתאי, כיון שיש לומר שעכשיו נשתנה. **ובתורת יקותיאל** [יח ז'] חולק, לפי שסוף סוף אינה חזקה אלימתא כיון שרגילה להתחסר. עוד נוקט **החכ"צ**, שחסר ואתאי לא אומרים אלא אם מתחסר מיד אחר הבדיקה, אך אם עמד בחזקתו זמן מה ואחר כך מתחסר, אין בזה ריעותא.

13. בגדר תרתי לריעותא יש כמה דרכים: **השב שמעתתא** [ג טז] פירש באופן אחד, שמעמידים את חזקת המקוה דמעיקרא כנגד חזקת הטמא, ומכריעים על פי חזקה דהשתא, שהרי חסר לפניך. וכן כתב **הגרעק"א** [בסמין ז']. עוד דרך כתב **הש"ש**, שחזקה דהשתא מגרעת את כח החזקה דמעיקרא, ולכן מכריעים משום חזקת הטמא, שאין בה ריעותא.

וברעק"א [כתובות ט א] ביאר, שחזקה דהשתא מאלמת לחזקת טמא, ולכן היא עדיפה על החזקה דמעיקרא. ולפי זה לא אומרים תרתי לריעותא אלא כאשר הריעותא דהשתא מורה כחזקה שעמה, וכמו כאן, שהמקוה החסרה לפנינו מורה לנו שהטמא נשאר בחזקת טומאתו. **בנתיבות המשפט** [לד] ביאר, שמצרפים את החזקה דהשתא ואת חזקת טמא כנגד החזקה דמעיקרא, ונקט לפי זה, שלא מצרפים אלא חזקה המבררת. אבל חזקת ממון, שגדרה הוא "אל תוציאנו מספק" לא מצרפים. ולדבריו, תרתי לריעותא פירושו ב' חזקות כנגד חזקה אחת.

בשערי יושר שער החזקות [ב] ו**בחזו"א** אבהע"ז [פ כט] ביארו הטעם שלא מכריעים על פי חזקת המקוה שהיא סיבת הספק, כיון שהמקוה ודאי נחסרה, ואין נידון עליה כלל

אבל **הכא**, באשה שראתה דם **איכא** רק **חדא** לריעותא, שהורעה חזקת הטהרה של

האשה, שהרי דם לפניך, אבל בטהרות שנגעה בהם ליכא ריעותא, אלא אפשר

כלפי המקוה, ולא כלפי הטובל, ונימא דשפיר טבל, כיון שמעמידים כלפיו המקוה על חזקתה. ותירצו **תוס'** בחולין [י א], שלא אומרים כן תרתי לריעותא רק כשחסר ואתאי, שחזקת המקוה מעיקרא לא אלימה כל כך. ומבואר לתירוץ זה, שאם חזקת שלמות המקוה היתה אלימה, לא היינו דנים לומר תרתי לריעותא, אלא היינו דנים הריעותא שחסר לפניך כלפי המקוה בלבד, וממילא חזקה דמעיקרא עדיפה להכריע שהשינוי היה מאוחר, וטבילת הגברא הוי טבילה. והנה, רב הונא סובר במסכת חולין [יא] שגם בשוחט בהמה ונמצא סכין פגום, אפילו שיכר בה עצמות כל היום, פסולה, ואפילו שהחזקה דמעיקרא אלימה, לא אזלינן בתרה אף שהיא בשורש הספק להכריע כנגד מה שפגום לפניך והיא שחיטה כשירה, אלא מצרפים כל החזקות ודנים תרתי לריעותא בכל גוונא. ראה סוף ההערה.

עוד תירצו **תוס'**, שבסכין יש טעם להתיר משום ספק ספיקא. וברשב"א [חולין י א] תירץ, שסכין, כיון שיתכן ששחט בצד הבדוק הלכך הריעותא קלושה בכדי להוציא הבהמה מחזקת כשרותה. ובאבי עזרי [איסור"ב יח י] מבארו על פי דברי רעק"א בתרתי לריעותא. שצריך ריעותא המורה על חזקת טומאה, וריעותא דסכין אינו מורה כחזקת האיסור.

בתורי"ד [קידושין עט א] מחלק בין סכין שבדקוהו קודם השחיטה, ובין מקוה שנמדדה הרבה זמן קודם שטבל, וריעא טפי חזקתה. עוד הקשו **תוס'** מדין נגעי בתים, שאם טימא הכהן את הבית אף כשחזור, וחסר הנגע, מטמאים כל הנכנס אותו שבוע לבית למה לא נדון תרתי לריעותא דומיא דמקוה, נעמיד האדם על חזקת טהרה, והרי הנגע חסר לפניך.

בראש יוסף [חולין י ב] העיר שבמקוה כל מה שהחזקונה שלימה הוא כלפי הטובל, ולכן כשנמצא חסר דנים תרתי לריעותא, אבל בבית המנוגע יש לדון כלפי הבית גופא אם טעון הסגר שני וכדומה, וכיון שכלפי הבית יש להחזיק בטומאה, ממילא כל הנכנס בו יטמא. ומוכח, שאף אם כלפי הבית אנו פוסקים שנשאר בטומאתו, מכל מקום, כלפי הנכנס לבית, הוי תרתי לריעותא, ושייך לדון את האדם לטהרה בפני עצמו, אף שאת הבית דנים לטומאה בסוף שבעה. ואין קושית **תוס'** שנטהר את הבית למפרע אלא רק כלפי הגברא שנכנס. ובזה דוחה הראש יוסף דברי **הט"ז** [א ו] בשוחט ששכח הל' שחיטה, שמצרפים למפרע כל שחיטותיו משום תרתי לריעותא, חזקה שאינה זבוחה, והרי שכח הלכות שחיטה לפניך, ולכן כל הכלים שבשלו בהם נטרפו. שהרי מדברי **התוס'** יוצא שהכלים יש להכשירם ולהעמידם על חזקתם.

ותירצו **תוס'**, שלא אומרים תרתי לריעותא רק במקוה שחסר ואתאי. אבל נגע הרגילות להתחסר בבת אחת פחות מכגריס, "לכך אמרינן התם השתא הוא דחסר, ואוקי הנגע בחזקת שלם ביציאת הכהן מן הבית. וכשיטמא הכהן את הבית, אפילו נתחסר הנגע אחר כך קודם שנכנס זה, גזירת הכתוב הוא שהבית טמא עד שיראה הכהן באש שבוע ויטהרנו". והמהר"ם פירש אריכות דבריהם, דאף על פי שלא אומרים תרתי לריעותא כשאינו חסר ואתאי, מכל מקום ליהוי ספק, חזקת הבית כנגד חזקת הגברא שהוא טהור. [וצ"ל שתוס' לשיטתם [יח ב] שאין מכריעים לפי חזקת שורש הספק ולא סברי דינא דודאי נגע] על זה הוסיפו שאין לדון חזקת הגברא שגזירת הכתוב שכל שיצא הכהן מהבית וטימאו אינו נטהר עד שיטהרנו הכהן ולכן אף

להעמידם על חזקת טהרתם⁽¹⁵⁾.

ועתה פרכינן לשמאי, שלא גזר טומאה למפרע, משום שמעמיד את האשה על חזקת טהרתה:

ומאי שנא אשה שראתה דם מדין חבית?

דתנן: מי שהיתה לו חבית יין של טבל, שהיה נוהג מידי פעם להפריש ממנה תרומה על חביות יין טבל אחרות. והוא היה בודק מידי פעם את החבית, שהיה טועם ממנה לדעת אם לא החמיצה, כדי שתהיה ראויה לחיות מפריש עליה תרומה על חביות יין אחרות. והוצרך לבדוק אם החמיץ היין כי חומץ ויין נחשבים לשני מינים נפרדים, ואין תורמים ממין אחד על השני. וכך היה הולך ומפריש.

ואם אחר כך נמצא שהפך היין להיות חומץ, ומשעה שהחמיץ הוא אינו ראוי להפריש ממנו על יין, שהרי מעתה הוא אינו מינו.

הרי כל ג' ימים הראשונים מזמן הבדיקה האחרונה ודאי שלא החמיץ אז היין, ואם הפרישו אותו אז כתרומה על חבית יין אחרת הרי היא תרומה ודאית והטבל שתיקן על ידה מותר באכילה בודאי.

אך מכאן ואילך, אם הפריש עליה לאחר שלשה ימים מהיום שבדק אותה, הרי היא ספק תרומה, כי שמא כבר החמיץ היין, והטבל הוא בספק מתוקן, הילכך יחזור ויפריש מהטבל תרומה נוספת.

[עייין רש"י שכך ביאר רבי יוחנן במסכת בבא בתרא.

ואילו רבי יהושע בן לוי ביאר שכל שלשת הימים לפני הבדיקה שהתגלה בה שנעשה היין חומץ אז הוא ודאי חומץ, ומכאן ואילך למפרע הוא ספק].

ומוכח מכאן, בין לרבי יוחנן ובין לרבי יהושע בן לוי, שיש להסתפק בריעותא למפרע, וקשיא לשמאי אמאי לא חשש לטמא את האשה שראתה דם למפרע!?

ומשנינן: התם, בחבית של יין, שאנו, משום דאיכא למימר — העמד טבל על חזקתו, ואימר לא נתקן! מה שאין כן באשה, שאין לנו חזקה להעמידה בחזקת טומאה.

ופרכינן: אדרבה, העמד יין שבחבית על חזקתו, ואימר לא החמיץ בשעה שתרום ממנו!?

אם נכנס לבית אחר שכבר נחסר הנגע מכל מקום אינו נטהר, ורק אם היינו דנים משום "חסר לפניך" אי הוי חסר ואתאי, איכא ספק בעצם הטומאה דדילמא אין כלל טומאה כשיצא הכהן מהבית.

ובעיקר תירוץ תוס' תמה החכם צבי [ש], הרי גם מקוה בזמן שנחסר ממ' סאה אפילו משהו הוי בבת אחת ומאי שנא נגע ממקוה. בשערי יושר [ב יח] ביאר שנגע אין דנים אלא

על זמן ההסגר לפיכך מכריעים על פי חזקה דמעיקרא אף בחסר ואתאי שלא נתחסר בזמן ההוא רק לאחר ההסגר, מה שאין כן מקוה שדנים על כשרות המקוה ובעי להכריע מכח החזקה דמעיקרא שאירע עכשיו, כיון שחסר ואתאי ליתא לחזקה.

15. ברש"י ביאר, שמעמידים הטהרות על חזקתם שאין בהם ריעותא, ולעיל כתבנו שרש"י

ודחינן: הרי החמיץ לפניך!

ופרכינן: הכא נמי באשה שראתה דם, הרי דם לפניך?!

ודחינן: באשה אמרינן — השתא הוא דחזאי דם!

ופרכינן: התם בחבית יין נמי נאמר השתא הוא דהחמיץ?

ודחינן: הכי השתא?! מהו הדמיין?!

התם ביין, איכא למימר דהוא דבר המתמשך ואירע לפני הרבה זמן, דאמרינן החמיץ ואתא החמיץ ואתא.

אבל הכא, באשה שראתה דם, מי איכא למימר "חזאי ואתא חזאי ואתא"?!

ופרכינן: ומאי קושיא לומר שגם ראיית דם באשה הוא דבר המתמשך, כמו החמצת היין? והרי גם בראיית דם ניתן לומר — דלמא "הגם הגם חזיתיה".

ומשנינן: התם בחבית, איכא תרתי לריעותא, דמעמידים את הטבל בחזקתו, ובנוסף הרי חומץ לפניך.

אבל הכא, באשה הרואה דם, איכא חדא בלבד לריעותא, שהרי דם לפניך, אבל אין כאן חזקת טומאה.

והשתא רמי מדין חבית של יין שהפרישו ממנה תרומה והחמיצה, אדין מקוה שנמדד ונמצא חסר:

מאי שנא הכא במקוה, שפוסקים על כל הטובלים בו למפרע דין טומאת ודאי, ומאי שנא הכא בחבית, שנוהגים בה דין ספק תרומה, ולא ודאי טבל?

אמר רבי חנינא מסורא: מאן תנא חבית — רבי שמעון היא, דלגבי מקוה נמי פליג אדרבנן וספקא משוי ליה, שאין שורפין את התרומה על נגיעתם של הטובלים בה.

דתנן: מקוה שנמדד ונמצא חסר — כל הטהרות שנעשו על גביו למפרע, בין ברשות הרבים בין ברשות היחיד (16) — מנאות [וכפי שיבואר הטעם לקמן].

רבי שמעון אומר: אם היתה המקוה ברשות הרבים — טהורות. ואם היתה ברשות היחיד — תולין מספק [וכפי שיתבאר לקמן].

טומאה ברה"י. ומבואר לפי זה, שאף אם אין הכרעת ספק טומאה על שורש הספק [כמקוה ואדם או כלים שטבלו בו], מכל מקום, מכריעים על הטהרות דיני רשויות.

ובאבי עזרי [הל' אבוה"ט י"ט א] האריך לדון, שכאשר לא הוכרע שורש הספק המטמא על ידי דין ספק טומאה, אזי אין דנים אף בתולדה את דיני ספק טומאה וחילוקי הרשויות. ומה שמצינו לגבי ב' שבילין שמכריעים את דין ספק טומאה ברה"ר שהוא טהור, זה רק

לשיטתו קידושין [עט א] שאין עדיפות לחזקה דמעיקרא על חזקה דהשתא והוי ספק. אמנם בתורי"ד צ"ע שביאר כאן גם כן הטעם משום חזקת הטהרות אף שלעיל פירש שאי אפשר להכריע על פי חזקת הטהרות כיון שודאי נגעה.

16. רש"י פירש [בד"ה "בין"] שהמקוה ברה"ר או ברה"י. אך הריטב"א נוקט שתלוי במקום מגע הטהרות, הילכך אפילו אם המקוה ברה"ר, כל שהמגע הוא ברה"י, מטמאים, כדין ספק